

În ultimul sfert de veac interesul față de vestigiile materiale ale trecutului, interes împletit cu dezvoltarea fără precedent a turismului, a ocupat un loc important în viața internațională.

Din acest punct de vedere grija pentru monumentele istorice presărate pe întreg teritoriul țării, pentru restaurarea și conservarea lor, ca și pentru valorificarea cultural-educativă sau turistică este în atenția permanentă a statului nostru.

În scopul cunoașterii monumentelor istorice s-a tipărit un bogat material documentar, fie sub forma unor monografii, fie sub forma unor ghiduri, pliante etc. Pentru publicul avizat, revistele de specialitate au publicat numeroase studii și analize pe monumente.

Materialele tipărite au atras din ce în ce mai mult atenția publicului, iar pe măsura trecerii anilor a sporit și exigența față de acest gen de publicații.

Volumul *Ghid-atlas al monumentelor istorice*, tipărit de Editura științifică în anul 1970, este una dintre cele mai recente publicații apărute în librăriile noastre, în acest domeniu.

Cei doi autori au avut intenția de a selecta și sintetiza datele cunoscute pînă în prezent despre monumentele istorice din țara noastră, pentru a le pune la îndemîna atît a publicului nostru cît și a turiștilor străini care ne vizitează țara și care vor să cunoască într-o perioadă scurtă de timp valorile de veacuri prin care România se înscrie în tezaurul cultural mondial.

Autorii au adoptat pentru prezentarea acestui material împărțirea lui pe unități administrative, respectiv județe, în cadrul a două mari capitole.

Prima parte, datorată prof. univ. dr. Vasile Cucu intitulată: „Pe urmele monumentelor istorice”, conține o serie de date cu caracter geografic, economic, statistic, o enumerare de monumente, precum și o hartă a județului respectiv, cu marcarea zonelor de interes turistic.

A doua parte, semnată de Marian Ștefan și avînd titlul „Descrierea monumentelor”, cuprinde date de ordin istoric și indicații privind monumentele considerate valoroase.

Lucrarea a suscitat de la apariția sa unele nedumeriri, atît în ceea ce privește fondul problemelor tratate, cît și în ce privește forma, respectiv sistematizarea materialului care, trebuie să recunoaștem, este vast.

O primă nedumerire apare observînd formula de prezentare, separarea în două mari părți, probabil impusă de apartul personal al celor doi autori. După parcurgerea primului capitol, inclusiv a hărții județului, cititorul trece la partea a doua, unde regăsește lista de monumente „in extenso” pentru ca la fiecare etapă să se întoarcă la harta județului pentru depistarea următorului monument, după care revine la partea a doua.

Deci un mod de întrebuițare greoi care putea fi evitat printr-o coroborare a materialelor și prezentarea lor în cadrul fiecărui județ.

În ceea ce privește harta județului, deseori ea nici nu poate fi de folos pentru că nu are indicate monumentele descrise în partea a doua (în județul Argeș nu apar de exemplu cetatea Poienari, mănăstirile Cotmeana, Tutana, schitul Brădet, biserica Hârtiești și altele).

Aceasta pentru cititorul român. Pentru cel străin problema este simplificată; el nu este încurcat pentru că monumentele nu apar decît rarism în cadrul primei părți și în contextul unor itinerarii turistice.

Sîntem deci în fața a două ghiduri legate oarecum printr-un titlu comun: primul, după părerea noastră impropriu numit: „Pe urmele monumentelor istorice”, fiind de fapt un ghid

turistic care are la bază lucrarea: „Județele României Socialiste” apărută în anul 1969, iar al doilea ghid, mai aproape de subiect, „Descrierea monumentelor” în limitele impuse de informația autorului.

O altă nedumerire apare executînd acel „du-te vino” de la un capitol la altul impus de autori și se referă tocmai la inconsecvența sistemului însuși.

Astfel, în prima parte lipsesc, în enumerarea monumentelor, o serie de obiective care sînt descrise în partea a doua. Pentru exemplificare vom spune că din județul Alba nu sînt trecute în prima parte, între altele, biserica românească din Teiuș, bisericile de la Geoagiu de Sus, Galda de Jos. Pentru județul Argeș nu apar mănăstirile Vierșoi, Valea, Tutana etc. Aceste monumente apar însă în partea a doua.

Fenomenul este însă inversat pentru simetrie și respectiv în prima parte apar monumente ce nu-și găsesc loc în capitolul rezervat descrierilor.

Astfel lipsesc din partea a doua: biserica din Lipova din jud. Arad, biserica de lemn din Lupșa, cetățile Cilnic și Girbova toate în județul Alba, bisericile din Cisnădioara (foarte importante pentru dezvoltarea romanicului în Transilvania) din județul Sibiu, sau cetatea Poienari, schitul Brădet (însemnat monument pentru prelucrarea autohtonă a tipului de biserică de pe valea Moravei), biserica Hirtiești, toate din județul Argeș, sau schitul Cornet din județul Vâlcea.

Lista poate fi continuată deși am ales spre exemplificare numai monumente de mare importanță pentru dezvoltarea arhitecturii în patria noastră.

Autorii ne asigură că au încercat să facă o trecere în revistă a celor mai importante monumente din România, dar s-ar părea că nu importanța monumentului a fost criteriul de selecție, majoritatea fiind alese cele din orașe și cele foarte cunoscute.

În cazul județului Mureș, de exemplu, nu sînt semnalate decît monumentele din Tîrgu Mureș și Sighișoara, iar pentru județul Bihor nu există decît cele din municipiul Oradea.

Uneori monumentele sînt trecute greșit în cadrul unui județ, cum este cazul palatului Potlogi din județul Dimbovița, trecut la Ilfov, sau a bisericii Vad din județul Cluj, atribuită județului Bistrița-Năsăud, în care caz harta județului nu poate fi de nici un folos.

Dar, pe lîngă considerentele de mai sus, legate mai mult de forma de prezentare și de vicii de informare, problema cea mai discutabilă pare să rămînă chiar cea de bază, respectiv obiectul lucrării, noțiunea de monument istoric.

Semnele convenționale inserate la pag. 20 explică concepția autorilor în această privință. Astfel apar următoarele categorii: monumente istorice, mănăstiri — monumente de cultură, vestigii istorice, cetăți, ruine, castele etc.

Toate acestea sînt însă în fond monumente istorice. Categoriile introduse de autori, după criteriul propriu, nu fac decît să creeze confuzii.

Astfel, luînd la întîmplare un exemplu, la pagina 205 din partea a doua, apare titlul: „Reședințe domnești”, iar mai departe titlul: „Monumente de arhitectură” ca și cînd în cazul primelor n-ar fi vorba tot de arhitectură.

Se citează o serie de instituții care nu-și găsesc locul decît dacă sînt adăpostite în construcții care sînt monumente istorice. Așa sînt: Pavilionul Expoziției Naționale, Hotelul Athenée Palace, Academia Militară, toate din București, turnul de apă din Arad, Palatul culturii din Pitești, liceul N. Bălcescu din Pitești, podul de peste Jiul, Liceul Tudor Vladimirescu din Tîrgu Jiu și multe altele.

Astfel, un important spațiu editorial a fost ocupat de prezentarea unor edificii fără calitatea de monument.

Cea mai mare nedumerire o provoacă însă absența totală din ghid a unor monumente de deosebită valoare din punct de vedere istoric și arhitectonic. Din marile absențe cităm: mănăstirea cisterciană de la Cîrța, jud. Sibiu, marcînd etapa de trecere de la romanica la gotică în Transilvania, mănăstirea Comana din județul Ilfov (este pomenită în schimb pădurea de la Comana), bisericile de la Homorod din județul Brașov și Herina din județul Bistrița-Năsăud, importante măturii ale pătrunderii romanicii în Transilvania.

Nu apar în lucrare nici castelul Martinușii din județul Alba, nici cel din Medieșul Aurit, județul Satu Mare. Din numeroasele monumente ale orașului Brașov, autorii amintesc numai patru, făcîndu-se abstracție de Primăria Veche, de Hala Veche, sau de bastioanele cetății Brașov.

De altfel, capitolul arhitecturii militare este printre cele mai deficitare. Nu apar astfel: cetățile de la Vințu, Dăbica, Feldioara, iar prima cetate a Clujului este prezentată ca dispărută, uitîndu-se fragmentele de ziduri și turnul din Piața Libertății.

Surprinde, de asemenea, lipsa în cadrul județului Brașov a citorilor lui Constantin Brîncoveanu de la Făgăraș și Sîmbăta de Sus care influențează puternic arhitectura din Transilvania de sud în secolul al XVIII-lea.

Din arhitectura românească din Transilvania, s-a uitat a se aminti în orașul Alba Iulia, biserica Sf. Treime „Din Maieri” (str. Iașilor 71), ridicată cîrind după 1713, sau biserica fostei mănăstiri Măgina de lîngă Aiud, databilă în secolul al XVII-lea, unde a funcționat o școală românească, precum și mănăstirea Rimeți cu fragmente de pictură originală din veacul al XV-lea, datorate lui Mihai zugravul de la Crișul Alb.

În Zlatna se putea aminti biserica Adormirea Maicii Domnului (strada Horia nr. 27), începută în 1424 și care păstrează în mare parte caracterele gotice.

Din bogata tradiție arhitecturală a județului Dimbovița s-a uitat biserica de la Cobia, interesanta biserică a lui Stoica Ludescu de la Ludești cu originalul pridvor pentagonal, biserica de lemn din Cîndești Vale, dăltuită de Bratu meșter și pictată de Enache zugravul.

Din cele 96 monumente ale județului Sălaj nu sînt amintite decît trei, în patru rînduri, deși pe Valea Almașului și Agrașului s-a păstrat un bogat tezaur de arhitectură din lemn. Dar acesta este un caz fericit pe lîngă județul Ialomița care nici măcar nu este amintit în partea a doua a lucrării (oare nu se știa nimic despre mănăstirea Slobozia din secolul al XVII-lea sau de așezarea fortificată de la „Piscul Crășani”?).

Lucrările puteau fi ușor clarificate dacă se consulta lista monumentelor istorice aprobată prin HCM 661/1955, listă care urmează a se îmbunătăți ca urmare a cercetărilor ample făcute de Direcția monumentelor istorice din C. S. C. A.

În acest fel s-ar fi evitat confuzia dintre monument istoric, monumente ale naturii, de artă plastică sau de arhitectură și poate în „Introducerea” care prezintă cadrul geografic al țării noastre să se fi găsit o frază care să aducă lămuririle necesare privind noțiunea de monument istoric, și categoriile de monumente (arheologice, de arhitectură, de artă plastică, memoriale).

Acest lucru ar fi fost mai important decît să zicem repartitia rațională a lungimii zilelor, sau avantajele oferite de prezența para-lelei 45.

Poate că ar fi fost necesar să se schițeze cadrul istoric al ridicării monumentelor istorice, tradițiile noastre artistice, cauzele misturii în vremuri a unui uriaș număr de edificii

atestate numai în izvoarele scrise, sau mărturiile unor călători străini care au trecut prin țara noastră, în epocile analizate.

S-ar fi putut oferi în această introducere și câteva noțiuni elementare de arhitectură și s-ar fi putut schița, în linii mari, ceea ce aduce nouă arhitectura noastră în fiecare epocă constructivă.

Tot în introducere credem că n-ar fi fost lipsit de interes să se remarce efortul statului nostru pentru restaurarea și protejarea monumentelor istorice.

Am remarcat în general aspecte de principiu legate de lucrarea respectivă. S-ar mai putea spune că în partea a doua care abundă în date istorice, descrierea monumentelor cade pe planul doi sau este practic inexistentă, vezi de exemplu mănăstirea Radu Vodă sau mănăstirea Mărcuța, sau biserica Sf. Nicolae Andronești (jud. Dimbovița), biserica Popăuți din jud. Botoșani, ctitorie a lui Ștefan cel Mare și multe altele.

Lăsând la o parte întrebuintarea eronată a unor termeni (biserică romană în loc de romanică, piatră earisată în loc de fățuită), a jongleriei cu anumite noțiuni neasimilate cum sînt planul trilobat și treflat sau biserică hală cu trei nave, considerăm că baza părții a doua o constituie o informare superficială,

consultarea unor materiale vechi chiar în descrierea unor monumente mult cercetate și binecunoscute (exemplu Curtea Veche și Curtea Arsă din București, mănăstirile Tismana, Cozia etc.).

În susținerea observațiilor făcute considerăm necesar să dăm câteva exemple:

– Datarea bisericii Sf. Gheorghe Vechi în secolul XVI, este greșită, din vechiul lăcaș nu se mai păstrează nimic, fiind complet refăcut în secolul al XIX-lea.

– Biserica din Slobozia, nu este o ctitorie a lui Leon Vodă, ci este o biserică ridicată în 1743 pe locul unei biserici de lemn, ctitorie a domnitorului respectiv.

– Actuala biserică Sf. Spiridon Vechi a fost înălțată de Constantin Mavrocordat, din vechea ctitorie a Floreștilor nemairămîind nimic (deci secolul al XVIII-lea nu al XVII-lea).

– Despre interesantul monument care este biserica din Galda de Jos, scris greșit Galada, autorul nu amintește decît că are o valoroasă pictură, afirmînd că este din secolul al XVIII-lea (după ultimele cercetări ea este datată cel mai tîrziu în secolul al XVII-lea, avînd două straturi de pictură).

– Datarea bisericii parohiale Sf. Voievozi din Blaj, este greșită fiind vorba de 1737, nu 1770, iar pictura bisericii Sf. Împărați din

Tîrgoviște nu datează din 1650, lăcașul fiind repictat în 1753. Biserica mănăstirii Strehăia a fost construită de Matei Basarab și nu pe la 1500, de boierii Craiovești.

– Biserica din orașul Ocna Sibiului, despre care se afirmă că a fost zidită de Mihai Viteazul, a fost ridicată cu ajutorul lui Constantin Brîncoveanu pe locul celei de lemn din vremea lui Mihai Viteazul.

– Biserica de lemn din Olănești este originală din satul lui Horea, dar nu a fost construită de acesta (în 1746 el avea cca 15 ani). Autorul s-a gîndit probabil la biserica de la Cizer lucrată de Horea.

În afară de cele semnalate mai sus apar greșeli de tipar de felul mănăstirea Bascovele din satul Ursoaicele în loc de Ursoaia, Slugerul Buzirca în loc de Buzinca, Firîș în loc de Finiș și altele, care făceau necesară o erată.

În încheiere credem că *Ghidul-atlas al monumentelor istorice* cu un alt titlu mai puțin angajant, poate constitui un ghid turistic util, dar că problema popularizării monumentelor istorice într-o lucrare de sinteză rămîne deschisă.

IOANA CRISTACHE-PANAIT și
arh. ADRIAN CORVĂTESCU

ȘEDINȚA TRIMESTRIALĂ A COMITETULUI NAȚIONAL ROMÂN ICOMOS

În ziua de 30 ianuarie a. c., a avut loc ședința Comitetului Național Român ICOMOS. La începutul acesteia, prof. arh. Richard Bordenache, președintele Comitetului, a prezentat principalele probleme discutate la adunarea generală ICOMOS de la Paris din noiembrie 1970: inventarierea bunurilor culturale, revizuirea legislației de protecție a acestora, strămutarea monumentelor cerută de obiectivele industriale moderne – soluție extremă. În cadrul acestei ședințe de la Paris a fost acceptată adeziunea României la ICOMOS.

Al doilea punct al ordinii de zi l-a constituit problema revistelor internaționale „Monumentum” și „Bulletin de l'ICOMOS”. S-a hotărît colaborarea la aceste două publicații cu studii asupra problemelor ridicate de restaurările din România și cu scurte informații privind activitatea românească pe linia restaurării monumentelor și cea a Comitetului Național ICOMOS.

Membrii Comitetului au dezbătut apoi posibilitatea organizării unui Colocviu Interna-

țional ICOMOS în România în 1973, pentru care urmează a se primi aprobarea forurilor centrale de partid și de stat. S-au discutat – de principiu – câteva probleme care ar putea constitui temele acestui Colocviu, pornindu-se de la mai multe propuneri. Prof. R. Bordenache, urmînd sugestiile prof. P. Gazzola, președintele ICOMOS, a propus ca temă restaurarea picturilor murale exterioare; arh. V. Bilciurescu, pornind de la unele studii deja existente a sugerat că tema ar putea fi conservarea siturilor urbane. Dacă s-ar alege o asemenea temă ar fi necesare fonduri suplimentare pentru studiul în vederea organizării Colocviului (pînă la viitoarea ședință a Comitetului va fi întocmit un deviz estimativ) dar aceasta ar avea avantajul prezentării unor probleme de mare actualitate.

În urma discuțiilor, s-a hotărît ca, în cazul în care Colocviul va avea loc, tema să fie formulată astfel: *Studii și cercetări privind conservarea și valorificarea centrelor istorice și a siturilor din mediul rural.*

Arh. Șt. Balș a prezentat Comitetului *Proiectul de activitate pentru anul 1971*. Aprobarea în linii mari, proiectul a fost îmbunătățit în urma discuțiilor. Membrii au subliniat lipsa unor sarcini concrete (V. Drăguț, Dana Constantinescu), necesitatea creării unor comisii de lucru pentru rezolvarea punctelor din program privind organizarea documentării, colaborarea cu diferitele foruri locale din județe, educarea publicului prin monumente (V. Drăguț). Aceste comisii urmează a se constitui la ședința din aprilie a Comitetului. În același context, E. Lăzărescu a susținut ideea sprijinirii diferitelor acțiuni locale de protecție a monumentelor și de educare a publicului, prin ele precum și necesitatea difuzării lor.

A fost de asemenea aprobat – în urma completării – Proiectul de statut al Comitetului Național Român ICOMOS, proiect inspirat de principalele deziderate ale Statutului general ICOMOS.

TEREZA SINIGALIA

COLOCVIUL PRIVIND CONSERVAREA MONUMENTELOR DE PIATRĂ

În zilele de 22–27 iunie 1970 a avut loc la Veneția un colocviu privind conservarea monumentelor din piatră, organizat sub egida UNESCO, în colaborare cu ICOMOS, ICOM și Centrul internațional de studii pentru conservarea și restaurarea bunurilor culturale.

Ședințele de lucru, foarte bine organizate, au fost ținute într-una din sălile Fundației Cini de pe insula San Giorgio Maggiore, situată în fața Pieței San Marco. Au participat numeroase personalități și specialiști în domeniul conservării monumentelor istorice, printre care René Sneyers, Harold Plenderleith, Castillo Negrete, G. de Angelis d'Ossat S. Z. Lewin, Giorgio Massari, Giorgio Torraca, Piero Gazzola, J. Pochon. Ședințele au fost prezidate de dl. R. Sneyers, secondat de dl. P. Gazzola, iar referatele au fost, în majoritate, deosebit de interesante.

Delegația noastră a întocmit un referat care va fi inclus în materialul final al lucrărilor Colocviului, deoarece nu a mai putut fi înscris pe ordinea de zi, datorită întîrzierii cu care am sosit la Veneția. Un exemplar

din referat a fost înaintat și domnului P. Gazzola, președintele ICOMOS.

Lucrările Colocviului s-au desfășurat într-o atmosferă plină de colegialitate și, în urma contactelor stabilite cu diferiți specialiști și a discuțiilor purtate într-o serie de probleme care ne interesau, considerăm că participarea la această reuniune a fost extrem de utilă pentru noi și că este de dorit ca delegații români să participe în mod regulat la viitoarele consfătuiri.

Din referatele Colocviului și din concluziile adoptate în ultima ședință a reieșit necesitatea unei colaborări strînse între arhitecții restauratori, ingineri și specialiștii de laborator, precum și cea a adoptării unei metodologii noi în domeniul conservării monumentelor și în special a celor construite în piatră.

Vom prezenta în rezumat patru dintre rapoartele de bază și, integral, propunerile de concluzii adoptate în cadrul Colocviului.

Domnul P. Gazzola (Italia), președintele ICOMOS, a prezentat referatul cu titlul *Pro-*

blema conservării monumentelor de piatră așa cum se prezintă actualmente pe plan internațional.

La începutul referatului, autorul prezintă stadiul actual al problemei. Sînt enumerate astfel inițiativele UNESCO, ICOMOS și ICOM în această privință, reuniunile ce s-au ținut în acest scop și concluziile care s-au desprins de fiecare dată. (Reuniunile Comitetului internațional ICOM – Copenhaga 1959; Barcelona 1961; Leningrad 1963; Conferința I.I.C. – Roma 1961; Colocviile ICOMOS – Bruxelles 1966 și 1967, cînd s-a constituit un comitet pentru studiul alterării pietrei, prezidat de R. Sneyers; al treilea colocviu ICOMOS, organizat în colaborare cu Centrul de la Roma și ICOM, ținut la Bruxelles în 1968). La conferințele de la Torun (Polonia) din 1966, de la New-Delhi din același an și de la Bologna din 1968, s-au făcut o serie de recomandări pentru continuarea cercetărilor, recunoscîndu-se că nu se pot trage concluzii definitive, privind conservarea pietrei și a monumentelor din piatră.